

1. Kivisuo – Ristisuo, Kuusamo

Kuusamon Kivisuon – Ristisuon alueen arvokkaimpia piirteitä luontoarvojen kannalta ovat: (1) Täydennettynä (ks. kolmas kappale) kyseessä on kookas drumliini-kumpumoreenisaarekesuo, jonka eteläosassa ja luoteessa Ristisuolla on selvästi viettäviäkin aloja, jopa pieniä rинnesuokohtia. (2) Alueella on luonnonpuroja, pieni erämaajoki (täydennysalueella) ja lampia. (3) Valtakunnallisesti uhanalaisten suotyyppien määrä on yhtä suuri kuin Pohjois-Pohjanmaan rannikkotasangon huippukohteella, Haaposuo-Satamosuoalueella. (4) Alueella on joitakin vanhametsämäisiä saarekkeitä – maisemamerkitys avosuomaisemassa. Yhteenveto: Täydennettynä (tarkennus alla) Kivisuo-Ristisuoalue muodostaa tasaisena suoerämaana arvioituna varsin edustavan kohteen, jonka luonteen säilymisen kannalta metsäautotietömyyden vaaliminen on yksi ratkaiseva tekijä (perustelu kappaleessa ‘Alueen käyttö ja käyttömahdollisuuksia’).

Tämän inventoinnin maastaselvitys on tehty yhden pitkän maastopäivän aikana alkuperäisen (suppeamman) rajausesityksen alueelta. Havainnot ja näkemykset täydennysalueesta ja sen tarpeesta on muodostettu kansalaisen karttapaikan varsin ajantasaisten ilmakuvien perusteella.

Rajaustäydennysesitykset (1, 2):

(1) Laaja lisäalue edustavan suoerämaakokonaisuuden perusteella. Alueen nimessäkin esiintyvä ‘Ristisuo’ sekä Säynäjälammen luonais- ja pohjoispuoliset luonnontilaiset suoalueet ovat jääneet nyt inventoitavaksi esitetyn alueen ulkopuolelle (Ristisuo Siiramojoen N-puolella, + Säynäjälammen ympäristön luonnontilaiset suoalueet ja sen pohjoispuoliset luonnontilaiset suoalueet). Silmämääräinen pinta-ala-arvio: täydennysesitysala on hyvin karkeasti noin 1/3 koko alueen pinta-alasta, kun koko alueena pidetään inventoitavaksi alun perin esitettyä aluetta lisättynä täydennysalueella. Täydennysesitysalueen rajoja ei ole inventoinnin yhteydessä piirretty kartalle, mutta tässä esitetty rajausesitys selviää yllä olevasta kuvauksesta, yksityiskohdat ojittamattomien soiden esiintymisalueen perusteella.

(2) Suppea lisäalue uhanalaisen lajin esiintymän perusteella. Alueen itäosassa Kuikkalammen itäpuolella sijaitsevan hylätyn pellon pohjoispuolella oleva aapasaran kasvupaikka ympäristöineen esitetään lisättäväksi luontokohderajaukseen (ks. teksti kohta kasvilajit). Tämä lisäys on pinta-alaltaan vähäinen, ja käsittää alueen heti Kuikkalammin itäpuolella olevan hylätyn pellon reunasta alkuperäisrajaukseen asti (aapasaran kasvupaikka merkitty ilmakehuvaan).

Kivisuon-Ristisuon alue sijaitsee Kuusamon korkean Maaselän alueen (korkein kohta 370 m mpy) pohjoispuolella, alueella, jolla maasto varsin nopeasti portaittain laskee Maaselältä kohti Kuusamon keskustan edustalla olevaa Torankijärveä – Kuusamojärveä (253 m mpy). Kuusamojärven taso vastaa Kuusamon ylängön suurten järvien keskimääräistä korkeustasoa. Kivisuo-Ristisuoalueella suonpintojen korkeustaso vaihtelee välillä 290 – 320 m mpy eli suot ovat noin 40 – 70 metriä Kuusamon suurten järvien tasoa ylempänä etäisyyden Kivisuon reunasta Kuusamojärven lähimpään lahteen ja Kuusamon keskustan tuntumaan (liikenneympyrään) ollessa vain runsaat kolme kilometriä. Suovesien laskusuunta Kivisuo-Ristisuoalueella on näin ollen pääosin kohti itää tai koillista. Päävesistö on suoalueen länsipäästä, kookkaasta Saarijävestä (306 m mpy) lähtevä Rytipuron – Siiramojoen – Säynäjälammen – Säynäjäjoen reitti kohti Kuusamojärveä. Osuus Rytipuro – Siiramojoki (vain vähäinen ojitettu suoaluepätkä Siiramojokivarressa sen luoteispuolella) – Säynäjälampi – Säynäjäjoen alkuosa edustaa Kivisuo-Ristisuoalueella olevaa erämaista puro-pikkujokivesistöä. Rytipuron varressa on mm. kallio aivan puron partaalla. Pikkujoen monesta leventymästä, lompolosta, on jyrkän Kalliovaaran kupeessa oleva Kallionaluslampi (299 m mpy) ilmeisesti maisemallisesti hyvin edustava (ilmakuva). Toinen

vähäisempi, edustava suopuro, Vääräjoen latva, virtaa suoaleen suurimman suon Kivisuon halki kohti itää.

Metsäsaarekkeet ja havainnot käytöstä. Kivisuo-Ristisuoalue on melkein pä yhtenäistä suoverkoston, mutta on huomattava, että kivennäismaiden eli drumliinien, kumpumoreenien ja kalliokumpujen prosenttiosuus maa-alasta ei ole vähäinen, koska suo-osuudet ovat kapeita. Väärävari-ilmakuva paljastaa metsäsaarekkeiden sisältävän erilaisissa sukkessio- / metsänkäsittelyvaiheissa olevia metsiä. Punasävynä erottuvat selänteet ja niiden osat, joissa vallitsee nuori koivutiheikkö. Ilmakuvalta erottuu isoja alueita, joilla koivutiheikkötyypiset kivennäismaaselänteet vallitsevat ja toisaalta isoja alueita, joilla havupuuvaltaiset selänteet vallitsevat. Raja aluetyyppien välillä kulkee poikki selänteiden linjasuorasti. Osa kookkaamman havupuuston vallitsemista kivennäismaasaarekkeista on pystyjuustoltaan vanhametsämäisiä. Havainto tehtiin alueen länsiosasta, Kuikkalammesta noin 500 metriä pohjoiseen olevasta metsäsaarekasta: Etelästä, avosuolta metsäsaareke näytti vanhalta metsältä (boreaalin luonnonmetsä) saarekkeen keskustan pitkin kuusineen ja reunaosan yksilöllisen mallisine puineen. Käynti saarekkeen sisällä paljasti vanhan metsätalouden aikaisia poimintahakkuuta (suuri kanto siellä täällä). Vanha poimintahakkuu ei siis näyttänyt vaikuttavan avosuolta nähtävään maisemaan. Tällaisten saarten määrää ei pystytty tässä yhteydessä selvittämään. Joka tapauksessa ainakin siis Kivisuo-Ristisuoalueen länsiosassa metsämaisemassa on näiden kohtien ansiosta selvä koillismaalainen vanhan metsän leima. Luonnontilaisen metsäalueen arvostuksesta (alue Kurkijärven N-puolella, Saarijärvestä kohti kaakkoa) paikallisen väestön keskuudessa saatiin kaksi näyttöä: (1) tavattiin maastossa Kurkijärven rannasta kotoisin oleva sienestäjä (”sienipaikat tiedossa, vuosittain käydään, alue kokonaisuutena hyvää aluetta”), (2) kenttätyöntekijän paikallinen kuljettaja mainitsi Saarijärven alueen hyvänä marjamaana jo isänsä aikana. Havainnot voi tulkita siten, että alue olisi vielä nykyäänkin ja olisi ollut jo sukupolvien ajan Kurkijärven pohjoisrannan asukkaiden erityisenä erä-nautinta-alueena. Alue, jossa on myös luonnonmetsien pirstaleita ja ojittamattomat suot, vetää vuodesta toiseen tutuille paikoille.

Suokompleksina Kivisuo-Ristisuoalue voidaan ajatella joko useiksi, rajatta toisikseen vaihtuviksi rimpipinta-aapasuiksi (klassinen Peräpohjolan aapasuo) niihin liittyvine kapeine välipintasuojaksoineen tai luonnehtia koko verkosto rimpipinta-avaltaiseksi väli-rimpipinta-aapasuiksi, johon liittyy rinnesuomaisia suonosia. Välipinta-avaltaiset suot ovat runsaita etenkin eteläosassa (ajoharjoitteluradan itäpuolella) ja toisaalta osin Ristisuoalla. Näiden alueiden välipintaisuus näyttää liittyvän suonpintojen runsampaan viettoon (vrt. varsinaisten rintesoiden välipinta-avaltaisuus, Havas 1961). Aapakeskusaltaissa esiintyy sekä rimpi-jännetopografiaa (hyvin laajalti) että jänteetömiä keskusaltaan osia (useita) paikallisilla vedenjakajilla, edustavimmat Kivisuon itäosissa. Kivisuolla erottuu suotopografiassa kaksi suuntautuneisuutta: eteläosissa erottuu syrjäosien juotti-lohkotopografia Maaselältä koilliseen laskevan rinteeseen suuntaisena kuvioituksena, kun taas keski- ja pohjoisosissa pistävät silmään märkien aapakeskusaltaiden samansuuntaiset jännesarjat (eli altaiden vietto on itään, jopa kaakkoon).

Kasvillisuudeltaan Kuusamon Maaselän alue on jo kauan tunnettu karuna alueena. Sama osittain näkyy myös Kivisuo-Ristisuoalueella: Pohjois-Kuusamolle tyypilliset erityisen rikkaat letot (esim. Kukko-oja ym. 1985) puuttuvat. Kuitenkin Kivisuo-Ristisuoalueen itäpuoliskon, laajan Kivisuon suurimman keskusaltaan levein kohta on keskiosistaan laajalti täyttä rimpilettoa (ScoRiL, RuRiL), jonka kokonaislaajuudesta ei nopean inventoinnin puitteissa saatu käsitystä. Järviruokon erityinen runsaus osassa alaa pistää silmään. Huomionarvoista on myös, että lettokasvillisuus tällä alueella ulottuu välipinnalle asti: Kivisuon melko keskiosassa, Maanselän suunnasta laskevan rinteeseen juurella tavattiin selkeää *Campyllum* lettoa, samoin lähistöllä lettorämettä (kookas *Eriophorum latifoliumi*). *Loeskyprnum badium* lettonevaa esiintyy alueella. Maanselän suunnasta laskevalla rinteillä Kivisuon kaakkoisosassa tavattiin mm. isohkot alat *Sphagnum papillosum*-kalvakkanevaa

(etup. mesotrofista). Yläville alueille tyypillistä *Trichophorum cespitosum* – *Sphagnum compactum* -kasvillisuutta (oligotrofinen ja mesotrofinen vastaava neva ja nevaräme) esiintyy alueella, länsiosassa oligotrofista ko. tyyppiä aivan tasaisellakin alustalla (n. 305 m mpy). Korvista tavattiin karua korpea, Kivisuon leveimmän keskusaltaan rimpileton purkaukskohdalla merkittävästi jopa sara- ja ruoholuhtaa (tosin havainto illan hämärissä) – punertava väri ilmakuvalta.

Kasvilajit. Monet tyypilliset lettojen ja lettonevojen lajit, jotka ovat Pohjois-Pohjanmaan rannikolla (Suomen eteläpuoliskon alueen puitteissa) uhanalaisia, eivät Koillismaalla ole enää uhanalaisten kirjoilla. Siksi uhanalaisten määrä jäi useista letto- ja lettonevalajeista huolimatta pieneksi: tavattiin lettojen ja keskiravinteisten soiden suopunakämmekä (*Dactylorhiza incarnata*) ja Metsä- ja Tunturi-Lapin aapa- ja palsasoille tyypillinen aapasara (*Carex rotundata*) (alueellisesti uhanalainen). Aapasara tavattiin erämaa-alueen itäosissa Kuikkalammen ja sen itäpuolella olevan hylätyn pellon NE-puolella, *Sphagnum compactum*- valtaisen pienen neva-alan ruoppalaikulla (esitetyn luontokohderajauksen ulkopuolella: kasvupaikan ympäristö esitetään tässä liitettäväksi luontokohteeseen). Kuusamon letoille tyypillisistä lajeista alueella esiintyvät ainakin *Campylium stellatum*, *Scorpidium cossoni*, *Scorpidium revolvens*, *Scorpidium scorpidoides*, *Tomentypnum nitens*, *Eriophorum latifolium*, *Tofieldia pusilla*, *Bartsia alpina* ja *Sausurea alpina*. *Carex buxbaumii* tavattiin Rytiojan varressa.

Alueen käyttö ja käyttömahdollisuuksia. Kivisuo-Ristisuoalueen kaakkoispuolella, Kuusamon tien itäpuolella on kaatopaikka (kartta), eteläpuolella/ lähes alueen sisällä Salmivaaran rinteessä ajoharjoittelurata, joka ilmakuvalta pistää terävästi silmään asumattoman alueen keskeltä. Kivisuo-Ristisuoalue vaikuttaa näiden toimintojen ja teiden väliin jääneeltä tieltömältä alueelta. Kuusamo on Pohjois-Suomen, erityisesti pohjoisboreaalisen vyöhykkeen, tiheimmin asuttu ja tiheimmän tieverkoston sisältävä alue (melko vähän noteerattu asia luonnonsuojelussa). Tästä näkökulmasta katsottuna tietömyyden vaaliminen olisi Kivisuo-Ristisuoalueen luonnonsuojelun perustrategioihin kuuluva seikka. Kivisuo-Ristisuoalue soveltuu erityisesti metsäsuksi- suohiihtoon: metsäsaarekkeiden ja avosuojaksojen monotoninen verkosto suo mahdollisuudet valita omia kulkureittejä, mutta alueella on myös poikkeavia kohtia erityisiksi tutustumiskohteiksi (jokunen vanhametsämäinen kangas, kalliokukkula). Kesä- ja syysretkeilyssä erityiskohteita voivat olla lisäksi purot, erämaajoki, järvien rannat ja suotkin. Kivisuo-Ristisuoalueen sijainnissa kiinnittää huomiota Kuusamon keskustan yllättävä läheisyys kaakkoisnurkasta (4 km). Kuitenkin alue on tietyllä tapaa erämainen ulottuen keskustan vaikutusalueelta toisen kylän (Kurkijärven pohjoisranta) vaikutusalueelle. Itse suolla taajaman läheisyys ei itäosan Kivisuollakaan varsinaisesti tunnu, ainoastaan maantien ääni kuuluu. Tulee vaikutelma, että esim. keskustan kuntolenkkeilijät eivät suuressa määrin suuntaa reittiään Kuusamon tien varteen eli Kivisuon laidan tuntumaan: Kivisuoalue vaikuttaa olevan Kuusamosta syrjässä. Suoalueen erämaantunnun säilyminen pitkälti edellyttääkin tätä.

Luonnontilaisuus. Kivisuo-Ristisuoalue on kookas ja ojitattoman. Rajatun alueen reunoilta alkavat enemmän tai vähemmän ojitetut alueet. (LT 4 vaikuttaisi varsin yksiselitteisesti sovelialta).